

1291-1515. Késő középkor: a svájci államszövetség kezdetei.

A svájciak, az egykori barbár alemannok, a burgundiak, a beolvadt kelták és a rómaiságukat megőrző raetiaiak népe még feudális viszonyok között, váltakozó idegen hatalmak alatt keresi legalább helyi szinten az önmeghatározás lehetőségét. A mind több terület, város önállósulása, szövetkezése az állami függetlenséghez vezet később.

Uri a Gotthard lábánál kulcshelyzete van. Az útvám komoly bevételi forrás a helybeliek és a király számára egyaránt.

Az új átkelőhely zavartalan forgalmát és ezzel a király jövedelmét is Uri biztosítja. Ugyanakkor a hágon keresztül nemcsak árúk érkeznek, hanem hírek is Itáliából, többek között az erős, független olasz városokról. Uri már 1340-ben szabadságlevelet kap VI. Henriktől. A királyi jogokat a Habsburg helytartó (Landvogt) helyett a helybeliek közül kijelölt előjáró (Ammann, később Landammann) gyakorolja. A szomszédos Schwyz 1240-ben II. Frigyesztől kap hasonló szabadságlevelet. A megváltott szabadságot az egyházi és világi urakkal szemben azonban még biztosítani kell. A császár messze van, esetleg a pápa éppen kiközösítette vagy nincs is császár, mint 1250 és 1273 között, a Habsburg I. Rudolf megválasztásáig. A történelmi pillanat I. Rudolf 1291 július 15-i halálával jön el. Uri, Schwyz és a harmadik szomszédos terület, Unterwalden, a későbbi három őskanton már két hétre rá, a hagyomány szerint a Vierwaldstätter-tó partján, a Rütli réten (Rütliwiese) örökös szövetséget köt.

A szövetség megállapodás a három völgy szabad parasztjai között az együttműködésre, egymás megvédésére mindenki ellen, minden erőszak, neheztelés vagy sértés közös elhárítására, a tisztségviselők és bírák saját soraikból való választására, de nem megállapodás a felsőbbbségektől való függés felmondására vagy a birodalom kereteiből való kiszakadásra. Ezért a máig fennmaradt, de csak később felfedezett latinnyelvű oklevél (Bundesbrief), nem tekinthető a svájci szövetséges állam alapító dokumentumának, de fontos bizonyítéka a Waldstätteriek, ahogyan a három szövetségest nevezték, önbizalmának. A Bundesbrief keltezésének napja, augusztus 1 lett Svájc nemzeti ünnepe.

Az akkori események köré font Tell Vilmos legendáról is kiderült, hogy számos momentuma történelmileg nem hitelesíthető. A főhős maga, Tell Vilmos sem volt élő történelmi alak. A legenda csupán 1452-ben kerül feljegyzésre a Sarneni Fehér könyvben (Weisses Buch von Sarnen). Így csak későbbi hatása válik történelmivé a svájci nemzeti öntudat kialakításában. Schiller színdarabja, a Wilhelm Tell, amely a legendából született, lesz a svájci nemzeti dráma, Rossini operája, a Guglielmo Tell

pedig a svájci nemzeti opera. Tell Vilmos ugyan nem élt soha, de kultusza változatlanul ma is él. Számszerűen a svájci minőségi árú védjegye.

A Habsburgok, akik közben az osztrák tartományokat is megszerezték nem adják fel egy könnyen svájci birtokaikat sem. Az 1298-ban megválasztott új császár a Habsburg I. Albrecht nem ismeri el Uri és Schwyz szabadságlevelét. Azon kívül a rég óta lappangó és újra kirobbanó viszályban Schwyz és az einsiedelni kolostor között a kolostort támogatja. A szabad schwyziek ugyanis nem jó szemmel nézik, hogy a sváb hercegek egykori kolostora most új urai, a Habsburgok védelme alatt sanyargatja tovább a parasztokat. 1314-ben a schwyziek rajtaütésszerűen megtámadják, kifosztják a kolostort és foglyokat szednek. A konstanzi püspök ezért kiátkozza, a király törvényen kívülé nyilvánítja őket. Egy évvel később Frigyes és Lipót, Habsburg hercegeknek jó ürügy a Waldstättiek megrendszabályozására. Fényes seregük Zug felől az Aegeri-tó mentén vonul Schwyz felé azzal, hogy majd a Sattel-hágónál lepik meg az engedetlen parasztokat. A szövetségesek azonban már Morgartennél a hegy tetejéről kő lavinát zúdítanak a tóparti hegyről az ellenségre és a pánikba esett, nehézkes lovagi sereget beszorítják a vízbe.

A győzelem után a három kanton újabb dokumentumban, most már németül és keményebben fogalmazva, megerősíti Brunnenben a korábbi szövetséget, amelynek ettől kezdve Eidgenossenschaft, Esküdt Szövetség a neve. Ma az Eidgenossenschaft fogalma elsősorban inkább a svájci államot, illetve Svájc államformáját, a Svájci Konföderációt jelenti. Mégis a Waldstättiek nem annyira pusztá szövetkezésükkel, hanem inkább azzal nyitottak új fejezetet Svájc törtelmében, ahogyan kitártottak egymás mellett, ahogyan jó diplomáciai érzékkel és katonai sikerekkel megvédték követeléseiket. Ez magyarázza meg, hogy a három paraszti jellegű őskantonhoz most már a kereskedelmi utak biztosításában szintén érdekelt városok is csatlakoznak: először 1332-ben a közeli Luzern, 1351-ben a rapperswili Habsburg rokon grófokkal viaskodó Zürich, majd 1352-ben a fontos Gotthard út mentén fekvő Zug és a paraszti Glarus és végül 1353-ban Bern, amely korábban Laupennél már megverte a Habsburgokat. Ezzel kialakul a nyolc helység (Ort): Uri, Schwyz, Unterwalden, Luzern, Zürich, Zug, Glarus szövetsége, az úgynevezett Achtörtige Eidgenossenschaft.

A nyolc helység együtt, a kanton megjelölés csak a 19. század óta használatos, meglehetősen vegyes képződmény: a tagok jogai és kötelességei különbözőek. A szövetség falusi közösségek parasztjainak, városi céhes polgárok, kézművesek, kereskedők és nemesek összefogása más-más indítatásból, sértődöttségből más-más célokért a már osztrákoknak tekintett közös ellenséggel a Habsburgokkal szemben. Az őskantonok régi szabadságukat védték elszántan, Zürich, már csak a földrajzi közelség miatt is, hajlandó volt egyezkedni is az osztrák házzal, a

távolabbi Bern viszont már nyugati terjeszkedési politikája akadályát látta a Habsburgokban. Mégis a század utolsó évtizedeire a szövetség megerősödik. Luzern, nem törődve a Habsburgokkal, átveszi a városi soltész kijelölési jogát, sőt elfoglalja a még osztrák Entlebuchot és Sempachot. III. Lipót herceg ezt kihívásnak tekinti és egyúttal jó alkalomnak a szövetségesekkel való végleges leszámolásra.

1386 júliusában lovagokból, hercegekből és követőikből, valamint a fél Európában toborzott zsoldosokból álló hatalmas hadsereggel vonul Bruggból a szövetségesek ellen. Sempachnál azonban a felkészült és elszánt szövetségesek lemészárolják a nyári hőség miatt felforrósodott páncélatukban senyvedő lovagok seregét. Maga III. Lipót is elesik. A legenda szerint a csata hőse, Arnold von Winkelried, aki összegyűjtve az ellenséges lándzsákat a saját testével vág részt a Habsburg falanxba.

Két évvel később a Habsburgok következő kísérlete, legalább Glarus visszaszerzésére, sem sikerül. A glarusiak a schwyzi segítséggel győznek a nefälsi csatában. A két vereség után a Habsburgok kerülnek az újabb összecsapást a szövetségesekkel. 1389-ben fegyverszünetet, 1394-ben békét kötnek velük, amit 1412-ben ötven évre meghosszabbítanak.

A béke nem tart sokáig. A szövetségesek, a korábbi szabadság harcosok félelmetes katonai erejükkel most már hódítanak és maguk is hűbérurak lesznek. Uri és Unterwalden 1402-ben a Gotthard másik oldalán elfoglalják a Ticino völgyét egészen Bellinzonaig. Véglegesen megtartani Ticinot azonban csak az 1478-as Giornicoi győzelem sikerül a Waldstätieknek. Bern a konstanzi zsinaton tartózkodó Zsigmond német császár és magyar király biztatására 1415-ben elfoglalja Aargaut. A Berniekkel együtt Luzern is gyarapodik néhány helységgel.

Ausztria egymás után elveszti utolsó birtokait, 1452-ben Fribourgot, 1458-ban Rapperswilt és 1460-ban Thurgaut. Az alattvaló területek ugyanúgy fizetnek adót, mint korábban, csak most már az új urak helytartóinak.

A berniek és nyomukban a fribourgiak most már nyugat felé terjeszkednek. Elfoglalják Orbe, Échallens és Grandson savoyai birtokokat. Morat és Payern ellenállás nélkül megadja magát. 1476-ban kitör a burgundi háború. A szövetségesek az újra a burgundiak kezére került Grandsonnál legyőzik Merész Károly, burgundi herceg, a savoyai grófok hűbérura seregét.

A hanyatt-homlok menekülő burgundok hatalmas zsákmányt hagynak hátra, nemcsak ágyúkat, hadi felszerelést, de mesés kincseket is. Még ugyanabban az évben a berniek Moratnál a spiezi lovag, Adrian von Bubenberget soltész vezetésével másodszer is fényes diadalt aratnak Merész Károly új serege felett.

Egy évvel később pedig a lotaringiai és az osztrák hercegnek segítenek svájci zsoldosok Nancynál harmadszor is legyőzni a burgundokat. A csatában Merész Károly is elesik.

Öröksége jó része, a gazdag Németalföld, egyetlen lánya férjének, Maximilián, Habsburg hercegnek jut, a tulajdonképpeni burgund területek pedig visszakerülnek a francia királysághoz. XI. Lajos király évjáradékokkal, gazdag adományokkal hálálja meg ezt a szövetségesek előkelőinek. Azok viszont cserébe továbbra is szállítják neki a rettegett svájci zsoldosokat.

A győztes szövetségesek közötti lappangó viszály kirobbanása 1481-ben a stansi tanácskozáson majdnem szakadáshoz vezet. A városi kantonok érdekelletéte a szabad paraszti kantonokkal szemben, amely egyébként máig jellemzi a svájci politikai viszonyokat, először jelentkezik itt teljes élességgel. A gazdag városi kantonok, Luzern, Zürich, Zug, Bern maguk is feudális urak lettek és nem jó szemmel nézik, hogy lázongó alattvalóikat a paraszti kantonokból ellenük izgatják, több szabad kezűt akarnak politikájuk alakításában, azon kívül szeretnék elérni, hogy két új várost, Fribourgot és Solothurnt vegyék fel a szövetségbe. A már szétszéledni akaró követeket csak a nemzeti szentként tisztelt unterwaldeni remete, Nikolaus von Flüe üzenete tartja vissza és készíti végül megegyezésre. A stansi megállapodásban a többségi, polgárosodó fejlett városok győzelmével a kisebbségi paraszti kantonok fölött tulajdonképpen a közös érdek kerekedik felül a részérdekeken, illetve a szövetségi szolidaritás lesz erősebb az osztály összetartozásnál. Stans óta a kompromisszum művészete, amelyben, legalább látszólag, mindenki veszít és mindenki nyer nemzeti erényként tisztelik a svájci politikában és államigazgatásban. 1481-ben Fribourg és Solothurn a burgundi háborúban tanúsított hűségük jutalmaként beléphetnek az Eidgenossenschaftba.

A burgundoktól zsákmányolt kincsek egy része, pompás gobelin faliszőnyegek, ma a berni történelmi múzeumban (Bernisches Historisches Museum) látható, a zsákmány másik része, Jura, Vaud, azóta már önálló kantonok gyönyörű tájai pedig Genf felé a vonattól.

A szövetségesek XV. századi diadalsorozata a Graubünden és a Habsburg Tiroli lappangó konfliktusából kirobbant úgynevezett Sváb háború győzelmeivel folytatódik. Graubünden az egykori Raetia az Eidgenossenschaft-hoz hasonlóan meglehetősen önálló helységek, tartományok laza szövetségrendszerében (Chur püspöki székhely, Grauer Bund, Gotteshausbund, Zehngerichtebund). A Habsburgok tiroli ágának, minden nehézség ellenére, sikerül a Zehngerichtebund összes helysége, közöttük Davos és további graubündeni helységek felett megszerezni a fenségsjogot. A terjeszkedő tiroliakkal szemben a Grauer Bund és a Zehngerichtebund, valamint Chur városa a korábbi kapcsolatokat az

Eidgenossenschafttal 1498-ban szerződéssel erősíti meg. Ez sérti az osztrák érdekeket és 1499-ben tiroli csapatok elfoglalják a kelet-svájci Müstairt, ahonnan nyitva az út a fontos alpesi hágók felé. A graubündeniek a Rajna vonalán a Bodentóig nyomulnak és Hardnál a szövetségesek segítségével legyőzik az osztrákokat. Konstanznál majd Baselnál sikeresen visszaverik az osztrákok segítségére siető sváb szövetség csapatait majd a Basel melletti Dornachnál meglepetésszerűen lerohanják a I. Maximilián császár birodalmi seregét is. A háborút követő baseli békében a szövetségesek lényegében megtarthatják a korábban, most már a Rajna vonaláig megszerzett területeket. Jogilag továbbra is a birodalomhoz tartoznak ugyan, de valójában már új, önálló katonai, politikai hatalomként kell velük számolni.

A sváb háború után 1501-ben Basel és Schaffhausen, 1513-ban Appenzell belép a Szövetségbe. Ezzel a nyolc helység szövetségéből (Achtörtige Eidgenossenschaft) tizenhárom helység szövetsége (Dreizehnörtige Eidgenossenschaft) lesz. A tizenhárom kanton (Uri, Schwyz, Unterwalden, Luzern, Zürich, Zug, Glarus, Bern, Fribourg, Solothurn, Basel, Schaffhausen és Appenzell) a kantonok által meghódított és gyakran közösen kormányzott alávetett területekkel (Untertanengebiete) és a szövetséghez csatlakozott, de saját önkormányzatú tartományokkal (Zugewandte Orte), a három graubündeni szövetséggel és Wallisszal, területileg már majdnem megegyezik a mai Svájjal, de még rendkívül tarka állami közösség. Az aktuális ügyeket a szövetségi tanács (Tagsatzung) ülésein vitatják meg. A Tagsatzungba minden kanton két képviselőt küld, de csak egy szavazattal rendelkezik. Üléseiken a tizenhárom helység (kanton) képviselőin kívül Graubünden és Wallis küldöttei is részt vehetnek, de szavazati jog nélkül. A közösen igazgatott alávetett területeket (Gemeine Herrschaften) azonban csak akkor hívják meg, ha ügyükről tárgyalnak. A Tagsatzung a 18. század végéig az államigazgatás legfelsőbb szerve. Egyszerre törvényhozó és végrehajtó hatalom. Rendelkezései azonban csak akkor lépnek érvénybe, ha azokat az egyes kantonok is ratifikálják. Azonkívül a Tagsatzukon fogadják a külföldi követeket is. A tanácskozások helye különböző, gyakran a központi fekvésű és tekintélyes Zürich, vagy a szövetségesek által közösen igazgatott fürdőhely Baden, ahol a küldöttek és kíséretük egyaránt elmerülhet a vízben és a laza erkölcsökben, mint arról a korabeli útleírások is élvezetesen beszámolnak.

A sikeres 15. századi burgundi és sváb háborúk után a 16. század kezdetén az európai nagyhatalmak között a szövetségesek már magukat is, nem minden alap nélkül, nagyhatalomnak vélik. Beavatkozásuk mögött a pápa, a német császár, a francia király és a velencei doge viszályába Lombardia birtokáért saját politikai célok vannak. Persze az alkalom zsoldosságra sem megvetendő. Esetenként mindkét oldalon svájci áll svájccal szemben. A szövetségi tanács először meg is tiltja a zsoldosok toborzását. Bern, Fribourg és Solothurn végig ellenzi a háborút

Lombardiáért XII. Lajos francia király ellen. A waldstättiek és Schiner, a fondorlatos sioni bíboros Wallisból azonban elérik, hogy a szövetségesek feladják semleges álláspontjukat és részt vegyenek a háborúban Gyula pápa Szent Ligája oldalán. Természetesen mindennek előtt az úgynevezett hegyeken túli területek (Ennetbirgische Vogteien) megtartásában, illetve újabb területek megszerzésében érdekeltek. Az első győzelmek után, 1512-ben Paviánál, 1513-ban Novaránál, Milanoba is bevonulnak. 1515-ben azonban az új francia király, I. Ferenc a velenceiek segítségével Marignanónál döntő vereséget mér rájuk. Akármilyen elszántak is, a csupán gyalogos hadrendjeik nehéz tüzérség és korszerű lovasság ellen már nem elégségesek. A vereség, ha nem is azonnal, kijózanítóan hat. Az 1516-os fribourgi békében a szövetségesek megemeltámadási szerződést kötnek a franciákkal, átengedik Milanot, de továbbra is megtarthatják Tessint és Raetia Valtellinát.

A marignanoi vereség után az Eidgenossenschaft lemond a hatalmi politikáról. Nem avatkozik többé bele idegen országok viszályaiba. A semlegesség, máig svájci állami doktrína gyökerei Marignanoig nyúlnak vissza.

Puskás Gyula István: Svájc rövid története